

care alcătuiesc culegerea, ceea ce-l mai caracterizează este multitudinea notelor adiacente. Prezența lor ridică valoarea informațională a lucrării, situînd-o în categoria studiilor de referință.

Importanța colecției nu constă numai în caracterul științific pe care-l include, ci și în faptul că pune la dispoziția cercetătorilor o antologie extinsă care poate fi utilizată divers. Pe lângă problemele de etnografie pe care le suscită, Iordan Datcu distinge în componența descîntecelor și un suflu de incontestabil caracter poetic. Asupra melodicității lor a atras atenția, rugitiv atît B. P. Hașdeu, cît și Lucian Blaga. Iordan Datcu, revenind asupra cantabilității acestei specii epico-lirice, adîncește analiza, menționînd că aura ei poetică reiese atît din încorsetarea descîntecelor în forma ritmată a versurilor populare, din limba poetică pe care acestea o îmbracă, precum și din atmosfera de vrajă ce se desprinde din debitarea lor ritualică.

Prefațîndu-și ediția cu un pertinent studiu despre exorcism, Iordan Datcu ia poziție împotriva opiniei greșite care desconsideră descîntecul. După părerea sa, formulele magice merită toată atenția, pentru că sînt documente ale unui trecut îndepărtat căruia ele îi indentifică gradul de cultură la care acesta a ajuns. Descifrarea descîntecelor contribuie la înlăturarea tăcerilor care învăluie existența epocilor rămase în ceață, iluminînd realitățile care le-au aparținut. Convins de posibilitatea de cunoaștere a vieții spirituale de altă dată prin intermediul investigațiilor folclorice, activitatea de cercetare a lui Iordan Datcu se impune atît prin urmărirea unor finalități de interes general, cît și prin rigurozitatea științifică ce-i caracterizează studiile.

Traian Cantemir

ORDAN DATCU, Toma Alimș, Texte poetice alese. Ed. „Minerva“, București, 1986, 263 p.

Considerată ca a treia capodoperă a literaturii noastre populare, **Toma Alimș** se impune, pe plan artistic, nu numai prin structura compozițională și particularitățile expresive ce le deține, ci și prin bogăția atributelor umane surprinse la erou. Exceptînd perfecta unitate de fond și formă a poemului, importanța lui constă în plus în faptul că abordează un subiect circumscris numai la suprafața geografică a țării. Pooparele limitrofe nu-l cunosc.

Aparținînd exclusiv patrimoniului nostru cultural, subiectul a suscitat interesul mai multor cercetători ai fenomenului folcloric. Studiile întreprinse pînă acum poartă semnătura unor personalități de prestigiu cum e B. P. Hașdeu, G. Călinescu. Deoarece însă pana lor nu stăruie asupra poemului în totalitatea fețelor ce le cuprinde, obligația aceasta

și-a asumat-o Iordan Dătcu. Monografia pe care autorul o închină poemului **Toma Alimoș**, are calitatea unei analize pertinente, de adincime. Compartimentată în două părți componente, studiu introductiv și antologie, ea stăruie, în primul rând asupra regiunii de proveniență a baladei. Întrucît majoritatea variantelor pe care le iradiază provin din Muntenia și Oltenia, îndiciul ce reiese de pe urma lor e că **Toma Alimoș** aparține întinderilor de pe malul Dunării, unde s-au născut și alte creații epice de valoare. În sprijinul acestei deducții pledează și cîteva amănunte de conținut. Ele apar cu ocazia ospățului pe care și-l permite croul. Așezîndu-se să prînzească „La tulpina cu cinci ulmi“, Toma Alimoș întinde pe „frumoasa masă“ improvizată „Numai cegă și păstrugă / Și galbenă caracudă / Și nisetru d-âl mărunt“. Speciile de pește enumerate aduc mărturia unor oameni care au trăit în apropierea învolburatului fluviu, cunoscîndu-i la perfecție fauna piscicolă. Variantele din Moldova nu menționează nici una din aceste soiuri acvatice. Vorbînd de ospăț, textele se mulțumesc să menționeze doar că Toma Alimoș „Mîndră masă întindea / Și tot bea și veselea“. Distanța ce se interpune între locul de origine al baladei și cel al limitelor ei de circulație face ca o parte din elementele compoziționale mai puțin semnificative să dispară.

Ocupîndu-se, în continuare, de etimologia antroponimului Alimoș, Iordan Dătcu citează opiniile mai multor lingviști care o caută prin locuri străine, îndepărtîndu-se de adevăr. Acceptînd-o pe cea a lui Graur, autorul conchide că **Alimoș** este un nume de familie de origine autohtonă. Afirmația o susține substantivul moș, lexem care face parte din fondul principal de cuvinte. Avînd multiple derivate, el își certifică astfel vechimea.

Dacă partea a doua a antroponimului **Alimoș** nu pune probleme de ordin interpretativ, încît autorul trece ușor peste ea, în schimb partea întii i se pare dificilă. În consecință o lasă neabordată. Acestea însă nu constituie o greutate insurmontabilă, pentru că însăși structura cuvîntului arată că e vorba de un genitiv. E adevărat că articolul genitival nu apare, în pronunție, separat, ci atașat de substantivul căruia îi aparține. Totuși îmbinarea e ușor sesizabilă. Cazuri de asemenea încorporare cunosc, în special, numele de familie din Moldova, constituite din substantive comune de gen feminin: Ababei, Aciobăniței, Adăscăliței, Aflori, Apreutesi. Dacă numele de familie de asemenea gen sînt frecvente în onomastica noastră, în schimb cele de formă masculină intervin mai rar. Un Aluion sau Alupului constituie excepții. La fel se întîmplă și cu Alimoș. Ceea ce împiedică acceptarea fără rezerve a explicației date este prezența lui **ali** în loc de **al**. Totuși el trebuie reținut ca formă de articol genitival, pentru că aceasta e deducția logică. O demonstrează nu numai exemplul oferit, ci și un al doilea, în cuprinsul căruia articolul genitiv **ali** e antepus unui antroponim feminin. E cazul cunoscutei eroine din baladele noastre sudice pe care o cheamă Alisafta. Cele două antroponime puse în discuție, Alimoș și Alisafta, atestă prezența aceluiași articol genitival la ambele genuri. Situația lui **ali** se a-

seamănă cu cea a articolului genitival a utilizat dialectal în Moldova la ambele genuri și nunere.

Deși formă locală, sensul și funcția sintactică a lui **ali** e intuită perfect de cîntăreții populari, mărturie aduc variantele titlului unele dintre ele nu reproduc antroponimul Alimoș cu părțile lui componente contopite, ci despart articolul de substantiv, făcîndu-le să apară separat : Toma a lui Moș, Toma a lu Moș, Toma lu moș. Asemenea forme sînt puține. Ele au valoare incontestabilă, pentru că infirmă **supoziția** originii turanice a numelui, subliniindu-i proveniența autohtonă.

Clasa socială din care face parte Toma Alimoș e cea a boierilor. Așa îl consideră marea majoritate a celor 50 de variante reproduse în **antologia** lui Iordan Datcu. Restul nu face nici o mențiune în privința apartenenței sociale a eroului. Considerat ca un personaj arhicunoscut, care n-are nevoie de date biografice, rapsozii nu-i menționează întotdeauna regiunea de origine. În consecință îl prezintă ca pe un erou de elită, fără sa indice că e din Țara de Jos. Datorită popularității de care se bucură, aceiași rapsozi renunță uneori și la numele propriu ce-l poartă, înlocuindu-l cu substantive comune care se referă la vîrsta lui : „Voinic tî n ă r și frumos“.

În deplinătatea forțelor fizice pe care i le dau anii puțini și a sentimentelor de stăpîn al unor moșii întinse, Toma Alimoș le supraveghează cu grijă, traversîndu-le mereu. Într-una din ieșirile lui obișnuite, întîlnirea cu Manea îi este fatală. Proprietar de pămînt și acesta, Manea îi e vrăjmaș de moarte. Ciocnirea dintre cele două personaje se datorește invidiei de durată pe care i-o poartă Manea lui Toma Alimoș. Situația din **Miorița**, în cuprinsul căreia ciobanul ungurean și cu cel vrîncean pun gînd rău celui moldovean, din aceleași motive reprobabile, se repetă și aici.

Un alt element compozițional care apropie **balada Toma Alimoș de Miorița** este testamentul celor doi protagoniști. Atît ciobanul moldovean, cît și voinicul Toma Alimoș cer ca, în cazul cînd vor fi răpuși de vrăjmași să fie îngropați în mijlocul naturii, în locuri ce le sînt dragi. Baciul moldovean își dorește ca loc de odihnă fără sfîrșit „Strunga de oi / Să fiu tot cu voi, / În dosul stîinii / Să-mi aud cîinii“. Toma Alimoș așteaptă împliniri asemănătoare. Mărturisește c-ar vrea să fie așezat lîngă „groapa cu cinci ulmi / Ce răsar dintr-o tulpină / Ca cinci frați de la o mumă“... „Ulmii că s-o clătina / Frunza că s-a scutura, / Trupul că mi-a astupa“.

Trecînd la portretizarea eroilor, autorul monografiei scoate în evidență, în primul rînd, calitatea de viteji ai ambilor eroi. Particularitatea aceasta situează poemul în timpuri străvechi, cunoscut fiind că forța fizică și curajul erau atunci singurele mijloace de apărare și conviețuire. Ideea de stat cu instituții în subordine care să intervină în aplanarea conflictelor dintre indivizi încă nu prinsese contur. În asemenea împrejurări, Toma Alimoș apare ca reprezentantul tipic al unei perioade care se vroia abandonată. Balada nu-l arată numai în postură vindicativă, ci în toată complexitatea caracterului său. Cum observă Iordan Datcu, personajul este o alternanță de duritate și bunătate, de învolburare și gin-

gășie. Ceea ce mai trebuie adăugat la aceste atribute este solitudinea de care se plînge. Simțind nevoia să aibă în jur cunoscuți și prieteni, îi înlocuiește cu cei cinci ulmi crescuți dintr-o rădăcină. E dovada tendințelor de asociere pentru a începe o viață nouă dirijată de alte principii și alte perspective.

Manea e înfățișat ca erou negativ. Hapsîn și perfid, știind că nu va putea ajunge în posesia moșiilor pe care le deține Toma Alimoș decît prin forță, recurge la un act criminal. Toma Alimoș nu-l lasă însă nepedepsit. Înfînge paloșul în el, îndepărtînd astfel pentru totdeauna amenințarea ce stăruia asupra proprietății sale.

Concluzia la care ajunge autorul după analiza laborioasă ce-o întreprinde asupra baladei e că aceasta e de-o valoare unică în literatura noastră populară. Opinia menționată e împărtășită și de A. Fochi.

Cu toate aluviunile pe care le-a depus timpul peste fondul primordial al baladei, acesta nu s-a estompat. L-au menținut antinomiile care au favorizat curgerea precipitată a evenimentelor, precum și caracterul dramatic al lucrării. Afirmatia nu se referă la dialog care-i inexistent în baladă, ci la încrîncenarea ce are loc între personajele intrate în conflict. Ea e bruscă și năvalnică, mărturisind stadiul de simplitate a unei lumi care încă nu-și pune probleme de ordin sufletesc.

Trecînd în revistă opiniile critice care s-au emis pînă acum referitor la **Toma Alimoș**, Jordan Datcu reține, în special, pe cea a lui Liviu Rusu, observînd că „subiectul este structurat pe două entități umane ireductibil antinomice, două temperamente, două mentalități, două lumi opuse“. Contrastul dintre ele duce la un conflict de însetată distrugere reciprocă. Tragedia rezultată de pe urma durității confruntărilor amintește de particularitățile teatrului antic grecesc. Ca și la Sofocle, și în **Toma Alimoș** se întîlnește aceeași tărie de caracter care nu ezită să-și ducă hotărîrea pînă la capăt. În cazul lui Toma Alimoș, ea ține de domeniul virtuților eroice. Pe lîngă conflictul dintre interesele și caracterele divergente ale personajelor, apropierea dintre **Toma Alimoș** și dramaturgia greacă o mai favorizează cele trei elemente structurale ale pieselor antice: unitatea de acțiune, de loc și de timp. Toate trei se regăsesc și în balada noastră. Pentru ca paralelismul dintre cele două specii de creații literare să iasă și mai mult în evidență, se cuvine adăugat că și **Toma Alimoș** are haină versificată, ca și piesele antice.

Particularitatea care mai trebuie reținută în monografia lui Jordan Datcu este exuberanta bogăție de exemple pe care le oferă autorul pentru a-și susține opiniile. Ele mărturisesc o largă cunoaștere a tezaurului nostru folcloric, o apreciere justă a valorilor lui artistice, precum și o adîncă vibrație sufletească surprinsă ori de cîte ori sensibilitatea artistică a autorului vine în contact cu creațiile poetice ale rapsozilor anonimi.

Traian Cantemir